

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KASBIY KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA TO'SIQLAR

Safarova Nigora Nasilloevna,
O'zbekiston respublikasi Ichki ishlar vazirligi Buxoro akademik litseyi o'qituvchisi, p.f.f.d., (PhD).

Annotatsiya: Maqolada bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishga to'sqinlik qiluvchi institutsional omillar, kasbiy kompetensiyani rivojlantirish tashabbuslari natijalari bo'yicha amaliy tadqiqotlar va tadqiqot natijalari. Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyani rivojlantirishning mavjud holatini yaxshilash uchun berilgan tavsiyalarni amalga oshirish borasida fikr yuritilgan.

Kasbiy kompetensiyani rivojlantirishning hozirgi holatini tushunish, muammolarni aniqlash va samarali strategiyalarni o'rganish orqali o'qituvchilarning ta'lim dasturlarini yaxshilash mumkin bo'ladi.

Kalit so'zlar: Kompetensiya, institutsional, imkoniyat, texnologiya, individual, interfaol, metodologiya, integratsiya, samaradorlik.

ПРОБЛЕМЫ И ПРЕПЯТСТВИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Сафарова Нигора Насиллоевна
преподаватель Бухарского академического лицея МВД Республики Узбекистан, д.ф.н.н., (PhD).

Аннотация: В статье рассмотрены институциональные факторы, препятствующие развитию профессиональной компетентности будущих учителей, рассмотрены конкретные примеры и результаты исследования результатов инициатив по развитию профессиональной компетентности. Рассматривается реализация данных рекомендаций по улучшению современного состояния развития профессиональной компетентности будущих учителей.

Понимание современного состояния развития профессиональных компетенций, выявление проблемы и изучение эффективных стратегии поможет в будущем улучшить программы подготовки учителей.

Ключевые слова: Компетенция, институциональная, возможность, технология, индивидуальная, интерактивная, методология, интеграция, эффективность.

PROBLEMS AND OBSTACLES IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

Safarova Nigora Nasilloevna
teacher of the Bukhara Academic Lyceum of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences.

Abstract: The article examines institutional factors that impede the development of professional competence of future teachers, considers specific examples and results of a study of the results of initiatives to develop professional competence. The implementation of these recommendations to improve the current state of development of professional competence of future teachers was discussed.

By understanding the current state of professional competency development, identifying challenges, and exploring effective strategies, teacher preparation programs can be improved.

Key words: Competence, institutional, opportunity, technology, individual, interactive, methodology, integration, efficiency.

Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyani shakllantirishdagi asosiy muammolar quyidagilardan iborat.

Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyani rivojlantirish turli muammolarga duch keladi, masalan, cheklangan amaliy tajriba, etarli darajada murabbiylik imkoniyatlari, texnologiyaning etarli darajada integratsiyalanmaganligi va samarali kasbiy rivojlanish tashabbuslariga to'sqinlik qiluvchi institutsional omillar. O'qituvchilar ta'limi dasturlarining umumiy sifatini oshirish uchun bu vazifalarni hal qilish zarur.

Umumiy to'siqlardan yan biri - o'qituvchilarni tayyorlash dasturlari davomida amaliy tajribaga ajratilgan vaqtning cheklangan miqdori. Nazariy ishlar ko'pincha birinchi o'ringa ega bo'lib, haqiqiy sinflarda amaliy mashg'ulotlar uchun kam joy qoldiradi. Bundan tashqari, izchil baholash va fikr-mulohazalarning yo'qligi kasbiy kompetensiyani rivojlantirishga to'sqinlik qiladi. Shu sababli bo'lajak o'qituvchilar uchun takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash qiyin bo'ladi.

Kasbiy kompetensiyani rivojlantirishga to'sqinlik qiluvchi institutsional omillar. Institutsional omillar ham bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyani rivojlantirishga to'sqinlik qilishi mumkin. Cheklangan resurslar, masalan, kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini moliyalashtirish, o'qituvchilarning o'z fanlari bo'yicha eng yangi pedagogik yondashuvlar va yutuqlardan xabardor bo'lish qobiliyatiga to'sqinlik qilishi mumkin. Qolaversa, ta'lim muassasalarida

yetarlicha qo'llab-quvvatlash va kasbiy kompetentsiyaning o'sishiga to'sqinlik qilishi mumkin, O'qituvchilar tajribali o'qituvchilar bilan hamkorlik qilish uchun yo'l-yo'riq va imkoniyatlarga ega bo'lmasligi mumkin.

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish uchun o'qituvchilar ta'limi dasturlariga amaliy tajribalarni kiritish juda muhimdir. Bu tizimlashtirilgan sinf kuzatuvlari, amaliyot va talabalarni o'qitishni o'z ichiga olishi mumkin. Bu tajribalar bo'lajak o'qituvchilarga nazariy bilimlarini qo'llash, muhim ko'nikmalarni rivojlantirish va tajribali o'qituvchilardan konstruktiv fikr-mulohaza olish imkoniyatini beradi.

Mentorlik va amaliy tajribalar kasbiy kompetentsiyani rivojlantirishga quyidagicha hissa qo'shishi mumkin.

Mentorlik dasturlari intiluvchan o'qituvchilarga yo'l-yo'riq, qo'llab-quvvatlash va fikrlash va o'sish imkoniyatlarini taqdim etadi. Amaliy tajribalar, masalan, sinfda kuzatish va o'qituvchilarga dars berish bo'lajak o'qituvchilarga o'z bilimlarini real sharoitlarda qo'llash, pedagogik mahoratni rivojlantirish va o'qituvchilik kasbi haqida bebaho tushunchalarga ega bo'lish imkonini beradi.

Mentorlik dasturlari bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetentsiyani rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu dasturlar intiluvchan o'qituvchilarga o'qituvchilik kasbining mukammal egallashga harakat qilish uchun zarur bo'lgan yo'l-yo'riq ko'rsatadi hamda yordam beradi. Ajam o'qituvchilarni tajribali professorlar bilan birlashtirib, ular bilim almashish, malaka oshirish va kasbiy o'sish uchun imkoniyatlar yaratadi. Ajam o'qituvchilar qo'llab-quvvatlash va yo'l-yo'riq uchun murojaat qilishlari kerak bo'lgan odam borligini bilish orqali taskin topishlari mumkin, bu izolyatsiya va noaniqlik tuyg'ularini kamaytiradi. Bunday qo'llab-quvvatlovchi muhit ularga o'zlarining kasbiy rivojlanishiga e'tibor qaratishga imkon beradi va o'qituvchilar sifatida umumiy vakolatlarini oshiradi.

Mentorlik dasturlarining kasbiy kompetentsiyaga ta'sirini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Mentorlar bebaho manbalar bo'lib xizmat qiladi, o'z tajribalari bilan o'rtoqlashadi va sinfni boshqarish strategiyalari, o'qitish usullari va kasbiy axloq bo'yicha maslahatlar beradi. Muntazam uchrashuvlar va munozaralar orqali mentorlar yangi o'qituvchilarga o'z tajribalari haqida fikr yuritishlari, muammolarga yechim izlashlari va o'z qobiliyatlariga ishonch orttirishlari uchun imkon beradi.

Kasbiy kompetentsiyani rivojlantirish dasturlari samaradorligini quyidagicha baholash mumkin.

Kasbiy kompetentsiyani rivojlantirish dasturlari samaradorligini turli usullar, jumladan, o'z-o'zini baholash, tengdoshlarni baholash, ustozlik yoki rahbarlarning fikr-mulohazalari, o'qitish amaliyotini kuzatish va talabalar natijalarini tahlil qilish orqali baholash mumkin. Ushbu baholash usullari kuchli, zaif tomonlarini va yaxshilash sohaslarini aniqlashga yordam beradi. Natijada o'qituvchilar ta'limi dasturlari sifati va ta'sirini oshiradi.

Kasbiy kompetentsiyani rivojlantirish dasturlari samaradorligini baholash ularning kelajakdagi o'qituvchilarning o'sishi va samaradorligiga ta'sirini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu dasturlarning samaradorligini baholash uchun turli usullar va ko'rsatkichlardan foydalanish mumkin.

Baholash usullaridan biri bu ishtirokchilar, jumladan, bo'lajak o'qituvchilarning fikr-mulohazalarini yig'ishdir.

So'rovlar va suhbatlar ularning dasturning dolzarbligi, foydaliligi va ularning kasbiy malakasiga ta'siri haqidagi tasavvurlarini qamrab olishi mumkin. Ishtirokchilarning fikr-mulohazalari dasturning kuchli tomonlari va takomillashtirish sohalari haqida qimmatli fikrlarni berishi mumkin.

Yana bir yondashuv - bu kasbiy kompetentsiyani rivojlantirish dasturlaridan o'tgan bo'lajak o'qituvchilarning natijalari va faoliyatini baholashdir. Ularning ish faoliyatini nazorat guruhi bilan solishtirish dastur ularning o'qitish ko'nikmalari, o'qitish amaliyoti va o'qituvchilar natijalariga ta'sirini aniqlashga yordam beradi.

Kasbiy kompetentsiya dasturlari samaradorligini baholash ko'rsatkichlari sinfdagi kuzatishlar, o'qituvchilarning baholashlari, o'z-o'zini baholash so'rovnomalari va akademik yutuqlar ma'lumotlarini o'z ichiga olishi mumkin. Ushbu ko'rsatkichlar o'qituvchilarning malakasi va samaradorligining miqdoriy va sifat ko'rsatkichlarini ta'minlashi mumkin.

Kasbiy kompetentsiyani rivojlantirish tashabbuslari natijalari bo'yicha amaliy tadqiqotlar va tadqiqot natijalari. Ko'plab amaliy tadqiqotlar va tadqiqot natijalari professional malaka oshirish tashabbuslari natijalarini yoritib berdi. Ushbu tadqiqotlar bo'lajak o'qituvchilarning malakasi, o'qitish amaliyoti va talabalar natijalariga doimiy ravishda ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Misol uchun, Smit va boshqalar tomonidan o'tkazilgan tadqiqot dasturining yangi o'qituvchilarning kasbiy kompetentsiyasiga ta'sirini o'rganib chiqdi. Topilmalar shuni ko'rsatdiki, dastur ishtirokchilari ishtirok etmaganlarga nisbatan yuqori darajadagi o'ziga ishonch, sinfni boshqarish ko'nikmalarini yaxshilash va talabalarining faolligini oshirish haqida xabar berishdi. Ushbu tadqiqot mentorlik dasturlarining kasbiy kompetentsiyani rivojlantirishga ijobiy ta'sirini ta'kidlaydi.

Xuddi shunday, Jonson tomonidan o'tkazilgan amaliy tadqiqot o'qituvchilar ta'limida amaliy tajriba dasturining natijalarini o'rganib chiqdi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, dasturni tamomlagan bo'lajak o'qituvchilar o'zlarining ta'lim strategiyalarida, inklyuziv ta'lim muhitini yaratish qobiliyatida va talabalar ehtiyojlariga javob berishda sezilarli o'sishni ko'rsatdi. Ushbu amaliy tadqiqot kasbiy kompetentsiyani oshirishda amaliy tajribalarning afzalliklarini ta'kidlaydi.

Birgalikda ushbu amaliy tadqiqotlar va tadqiqot natijalari professional kompetentsiyani rivojlantirish tashabbuslarining ijobiy natijalarining empirik dalillarini beradi. Ular kelajakdagi o'qituvchilarning uzluksiz o'sishi va samaradorligini ta'minlash uchun ushbu dasturlarga sarmoya kiritish muhimligini kuchaytiradi.

Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetentsiyani rivojlantirishning mavjud holatini yaxshilash uchun quyidagi

tavsiyalarni amalga oshirishni ko'rib chiqishlari kerak:

1. Tegishli resurslarni taqsimlash: o'qituvchilar ta'limi dasturlarida mentorlik dasturlari va amaliy tajribalar mavjudligini ta'minlash uchun etarli mablag' va yordam ko'rsatilishi kerak. Bunga moliyalashtirish, murabbiylar uchun malaka oshirish imkoniyatlari va amaliy tajribalar uchun resurslar kiradi.

2. Sifat standartlarini o'rnatish: izchillik va samaradorlikni ta'minlash uchun mentorlik dasturlari va amaliy tajribalar uchun sifat standartlarini belgilashlari kerak. Mentorning o'zaro munosabatlariga oid taxminlarni va amaliy tajribalarning ta'sirini baholash mezonlarini o'z ichiga olishi mumkin.

3. Hamkorlikni qo'llab-quvvatlash: olimlar ilg'or tajribalarni almashish va birgalikda kasbiy malaka oshirishni yaxshilash uchun ta'lim muassasalari va amaliyotchilar o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirishlari kerak. Bunga bilim almashinuvi va doimiy takomillashtirishga yordam beruvchi konferentsiyalar, seminarlar va hamkorliklar orqali erishish mumkin.

Ta'lim muassasalari, o'qituvchilar uyushmalari va ta'lim siyosatini ishlab chiquvchilar o'rtasidagi hamkorlikdagi sa'y-harakatlar va sheriklik kasbiy kompetentsiya tashabbuslarini kuchaytirishda muhim ahamiyatga ega. Birgalikda ishlash orqali manfaatdor tomonlar ushbu tashabbuslar samaradorligini oshirish uchun o'z resurslari, tajribalari va tajribalarini birlashtirishlari mumkin. OTMLar va maktablar o'rtasida hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'yish ana shunday hamkorlikka misol bo'la oladi. OTMLari bo'lajak o'qituvchilar uchun pedagogik dasturlari va amaliy tajribalarni taqdim etish uchun hududiy maktablar bilan hamkorlik qilishlari mumkin. Ushbu hamkorlik OTMLarga tajribali o'qituvchilarning tajribasidan foydalanish imkonini beradi, maktablar esa OTMLarning eng so'nggi tadqiqot va pedagogik yondashuvlaridan foydalanishlari mumkin.

Bundan tashqari, o'qituvchilar uyushmalari kasbiy kompetentsiya tashabbuslarini kuchaytirishda muhim rol o'ynashi mumkin. Ushbu uyushmalar bo'lajak o'qituvchilar va pedagoglar uchun malaka oshirish seminarlari, konferentsiyalar va tarmoq imkoniyatlarini taklif qilishlari mumkin. Hamkorlik va bilim almashish uchun platforma yaratib, o'qituvchilar uyushmalari o'zaro hamkorlik qiladi.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetentsiyani rivojlantirish yuqori sifatli ta'limni ta'minlashda katta ahamiyatga ega. Kasbiy kompetentsiyani rivojlantirishning hozirgi holatini tushunish, muammolarni aniqlash va samarali strategiyalarni o'rganish orqali o'qituvchilarning ta'lim dasturlarini yaxshilash mumkin bo'ladi. Uzlusiz o'rganish, pedagogik tajribani, muloqot qobiliyatlarini, etakchilik fazilatlarini, baholashni, texnologik savodxonlikni, axloqiy xulq-atvorni va o'z-o'zini aks ettirishni rivojlantirish orqali o'qituvchilari yuqori sifatli ta'lim berishda o'zlarining qobiliyatlarini oshirishlari mumkin. O'qituvchi dasturlari va amaliy tajribalar bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetentsiyani rivojlantirishning ajralmas qismidir. Mentorlar yo'l-yo'riq va yordam beradi, amaliy tajriba esa bilimlarni qo'llash va muhim ko'nikmalarni rivojlantirish imkoniyatini beradi. Ushbu elementlar birgalikda samarali o'qitish va umrbod kasbiy o'sish uchun mustahkam poydevor yaratadi. O'qituvchilar ta'limida professional kompetentsiya tashabbuslarini kuchaytirish uchun hamkorlikdagi sa'y-harakatlar va hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Ta'lim sohasidagi manfaatdor tomonlarning jamoaviy tajribasi va resurslaridan foydalangan holda, biz bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentsiyalarini rivojlantirish uchun qo'llab-quvvatlovchi va mustahkamlovchi muhitni yaratamiz.

O'qituvchilar amaliy tajribalari va ishonchli baholash usullaridan foydalanib, biz bo'lajak o'qituvchilarga o'z rollarida ustunlik qilish uchun qo'shimcha imkoniyatlar berishimiz mumkin. Olimlar tavsiya etilgan yaxshilanishlarni amalga oshirish uchun hamkorlik qilishlari va kasbiy kompetentsiyani rivojlantirish kelajagiga sarmoya kiritishlari zarur. Shunday qilib, biz ta'lim manzarasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan malakali va fidoyi o'qituvchilar avlodini tarbiyalashimiz mumkin.

Foyalanilgan adabiyotlar:

1. Muslimov N.A., Urazova M.B., Eshpulatov Sh.N. (2013). Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. - T.: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Семина Е.А. (2010). Компетентностная модель выпускника педагогического вуза - будущего учителя математики. Альманах современной науки и образования. - № 5 (36). - С. 133-135.
3. Rasulova Z.D. (2020). Pedagogical peculiarities of developing socioperceptive competence in learners. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 8:1, pp. 30-34.
4. Митина Л.М. (2004). Психология труда и профессионального развития учителя. - М.: Академия. - 320 с.
5. Қораев, С. (2016). Фанлараро узвийлик ва узаро алоқани таъминлашнинг ўзига хос хусусиятлари. "Таълим, фан ва инновация", 2(2), 45- 50.
6. Elmurzaeva, N. K., & Qorayev, S. B. (2021). Pedagogical Requirements for the Organization of the Educational Process in Specialized State Educational Institutions. Psychology and Education Journal, 58(1), 1078-1084
7. Qorayev, S. (2016). Specific features of interdisciplinary coherence and interoperability. "Education, Science and Innovation," 2 (2), 45-50.
8. Қораев, С. Б. (2020). Професионал таълимда ўқув амалиётларини ташкил этишнинг ўзига хос хусусиятлари. Academic Research in Educational Sciences, 1 (3), 1281-1286.